

**DAŠA LIČEN: MEŠČANSTVO V
ZALIVU: DRUŠTVENO ŽIVLJENJE
V HABSBURŠKEM TRSTU**

Ljubljana: Studia humanitatis,
Založba ZRC SAZU, 2023, Zbirka
Apes, 432 str., ilustr.

Knjiga *Meščanstvo v zalivu: društveno življenje v habsburškem Trstu* sodelavke Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU dr. Daše Ličen je izšla leta 2023 pri Studii humanitatis v sozaložništvu z Založbo ZRC SAZU.

Avtorica, med letoma 2029 in 2023 tudi odgovorna urednica Glasnika Slovenskega etnološkega društva, je kulturne študije in antropologijo študirala na Univerzi na Primorskem, podiplomski študij pa je nadaljevala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo

Univerze v Ljubljani. Leta 2021 je doktorirala z disertacijo *Kulturna društva v Trstu kot prizorišča identifikacijskih procesov tržaškega prebivalstva (1848–1914)* in za disertacijo prejela priznanje Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani za najboljšo disertacijo na področju humanistike in družboslovja za leto 2020/2021, leta 2023 pa je na Univerzi v Gradcu prejela še nagrado Karla Kaserja za najodmevnejše delo na področju historične antropologije jugovzhodne Evrope.³ Besedilo je nato priredila za knjižno objavo.

Ličnova je svojo raziskovalno pozornost usmerila v Trst med letom 1848 in 1. svetovno vojno, natančneje – zanimalo jo je društveno življenje tega pomembnega obmorskega, takrat še habsburškega mesta. Njen pristop definirajo kot historično-antropološki; v njenem pisanju je namreč mogoče brati obe tradiciji – historiografsko predanost virom in antropološko širino v njihovi interpretaciji. Društveno življenje samo po sebi ni posebej inovativna izbira; presežen je širok, teoretsko podprt in neomejujoč interpretativni pristop. Ličnova pri izbiri društev, ki jih je podrobneje raziskala, v ospredje namreč ni postavila nacionalnega kriterija; ni, denimo, raziskovala zgolj slovenskih društev, tudi ne zgolj znanstvenih ali zgolj velikih društev; izpostaviti se je odločila nekaj fenomenov, za katere je presodila, da so najbolj zaznamovali raziskovani čas in kontekst in se kažejo tudi skozi delovanje tržaških društev – spreminjajočo se vlogo žensk, odnos

³ Prof. Karl Kaser (1954–2022), predavatelj zgodovine jugovzhodne Evrope in antropologije na Univerzi v Gradcu, je bil častni član ZRC SAZU in je leta 2014 tudi sam prejel nagrado Generacije znanosti za izjemno zgodovinsko-antropološko raziskovalno delo na področju jugovzhodne Evrope.

do živali, pomen znanstvenih mrež in nacionalne identifikacije. Glede na to, katero od društev jih najbolj reprezentira, je med veliko množico tistih, ki so o svojem delovanju za sabo pustili »more virov«, kot bi rekla avtorica, izbrala štiri, ki jih je v monografiji predstavila podrobneje – Minervo, Slavjansko društvo, Društvo ljubiteljev živali in Jadransko naravoslovno društvo. Svežina njenega pristopa se tako kaže predvsem v vpeljavi antropoloških in etnoloških konceptualnih podlag v raziskovanje teme, ki bi jo sicer lahko zastavila tudi kot klasično študijo o preteklosti, kot poskus rekonstrukcije razvoja vseh ali posamičnih tržaških društev izbranega časa. A *Mesto v zalivu* to vsekakor ni; pred bralcem namreč bolj kot opis društvenega življenja izstopijo izbrani fenomeni, ki jih Ličnova postavlja v kontekst in jih poskuša razumeti skozi antropološke in druge koncepte, pri čemer bi se primerjalno morda lahko navezala tudi na posamične predhodne raziskave v slovenski etnologiji, ki v prvi vrsti predočajo nekatere druge urbane fenomene ter ob tem obravnavajo tudi društveno oz. družabno življenje (Ljubljana, Kamnik, Maribor, tudi Brežice).

Ker so bili člani društev večinoma pripadniki meščanstva, v prvi vrsti spoznavamo miljeje, načine razmišljanja, delovanja, povezovanja in nasploh – načine življenja tega za obravnavani čas bistvenega sloja, lahko bi rekli celo – takratnih mestnih elit, ekonomskih in intelektualnih. Ker pa zlasti pri vzpostavljanju meščanske paradigme razmišljanja o živalih odnos meščanov trči ob ravnanje z živalmi pripadnikov nižjih slojev in ljudi iz mestne okolice, avtorica raziskovalni pogled skozi oči meščanov v tem delu rahlo razširi tudi v druge

socialne miljeje in v tržaška obrobja. Ko opisuje življenjske okoliščine dveh polnoma različnih žensk, povezanih z društvenim življenjem Trsta obravnavanega časa – ženo Richarda Burtona, angleškega diplomata, raziskovalca in prevajalca Isabel Burton in mlado temnopolto Afričanko, ki so ji rekli deklica Saida, stopi v ospredje odnos med lokalnim in tujim, med znanim in neznanim, med udomačenim in kuriozitetu, ogledovano zviška, s pozicije statusne nadvlade. Meščanski habitus, ki je v središču avtoričinega opazovanja, tako v razmerjih meščanov do drugih v pripoved vključi tudi življenje zunaj osrednjega fokusa opazovanja, a, razumljivo, enosmerno. Kaj o meščanih, ki se srečujejo v tem ali onem društvu podobno mislečih, mislijo kmetje iz mestne okolice, kaj šele, kako jih čutijo živali, ki jih kmetje redijo, denimo, ne moremo niti zaslutiti. Ne vemo, kako se počuti na ogled postavljena deklica Saida – tega preprosto ne moremo izvedeti, saj je nemogoče da bi. Kakorkoli že je bilo deklici v resnici ime, je za seboj pustila pisno sled, ki bi bralcu poldrugo stoletje ali več pozneje predočila njen zorni kot lastnega pojavljanja v meščanskem habsburškem Trstu. Dejansko celoto bi lahko začeli dojemati šele, ko bi poznali tudi nedosegljivi pogled tistih, ki se s svojim stališčem ne zataknejo v arhivskih in drugih virih, zato je ob nemoči, da bi ga zaobsegli, dobrodošlo že zavedanje, da nam ohranjeni viri večinoma omogočajo samo enosmerne ali v najboljšem primeru – delne poglede v preteklost. Ne le ko gre za društveno življenje v habsburškem Trstu, nasploh.

V delu besedila, kjer Ličnova analizira identifikacije v javnem življenju, ugotavlja, da sta razredna in statusna

pripadnost v Trstu druge polovice 19. in na začetku 20. stoletja nanje vplivali močnejše kot nacionalne identifikacije, ki jih – ali vsaj so jih – historiografski narativi pogosto postavljali v ospredje. Ličnova pojav poimenuje retrospektivni nacionalizem in jasno nakaže, da se ga sama izogiba in ga dojema kot neustreznega. Seveda se lahko vprašamo, do kakšne mere se lahko raziskovalec sploh izogne pisanju o preteklosti skozi oči sodobnosti, lastnih vrednost in ideološkega okvira, iz katerega sam izhaja, a že ozaveščanje retrospektivnih ideologizacij pri interpretacijah preteklosti, zlasti po obeh povojnih obdobjih 20. stoletja, je – blagodejno. Za *Meščanstvo v zalivu* je tak premislek bistven že zato, ker je vplival na izbor društev, ki se jim je Ličnova posvetila, ali, natančneje, ker iz široke palete ni izločil tistih, ki jih sočasno ali predvsem – naknadno – niso označevali za slovenska.

Čeprav avtorica meni,⁴ da mesti, kot sta Maribor in Trst, na prehodu iz 19. v 20. stoletje nista imeli veliko skupnega, eno ob morju, drugo globoko v notranjosti, eno kozmopolitsko, drugo bolj ali manj provincialno, je pri temah, kot so nacionalna razmerja in zlasti njihove naknadne interpretacije, vsekakor mogoče najti veliko stičnih točk. Primerljiv je tudi razmislek o pomenu rabe različnih jezikov v javnem življenju in njihovi povezavi z nacionalnimi identifikacijami, ki ni nujno enoznačna, kaj šele dokončna. Zanimiv je v tem pogledu primer Juliusa Kugyja, ki ga avtorica izpostavlja v začetnem delu knjige in na njegovem primeru nazorno pokaže, da o njem veliko več kot

razrešitev vprašanja, ali mu je bilo prav ime Giulio, Julij ali Julius, pove pregled njegovih raznoterih dejavnosti – trgovanje, ukvarjanje z glasbo in planinarjenje. Zapiše sicer, da so interpretacije, ki v ospredje postavljajo nacionalne opredelitve, danes večinoma že presežene, a vprašanje je, koga ima pri tem v mislih. Na neki način ji gotovo lahko pritrdimo in smo tega dejstva veseli, po drugi strani pa se, opazujoč interpretacije v laični javnosti, vseeno lahko vprašamo, ne le, ko gre za Trst, ampak tudi, ko gre za večnacionalna okolja v preteklosti nasploh, kako interpretacije v širšem okolju sledijo v nacionalnem oziru razbremenjeni paradigmi, ki je med antropologi, etnologi in zgodovinarji res vse pogostejša in tudi ne povsem nova. Ključno vprašanje pri tem je, koliko časa preteče, preden se nek način dojemanja in interpretiranja preteklih pojavov pretoči iz znanstvenega diskurza v razmislek vsakdanjika širše skupnosti, in tudi, ali, ko in če enkrat se, ali se tam tudi za vselej obdrži. Zlasti v okoljih, kjer so vpletene travmatične izkušnje, povezane s stikom različnih nacionalnih skupin, jezikov in kultur, se zdijo čustveno nezaznamovani pogledi težje dosegljivi, časi, ki so zanje potrebni, pa dolgi – pogosto vsekakor daljši, kot se morda na prvi pogled zdi.

Ko Ličnova skozi Jadransko naravoslovno društvo in Slavjansko društvo prikaže prepredenost in pomen znanstvenih mrež takratnega Trsta ter bližnjih in oddaljenih svetov, paradoksalno, pokaže, da gre kljub široki geografski povezanosti in načeloma tudi intelektualni širini na neki način za

⁴ Po javnem pogovoru na predstavitvi knjige v Zasedanjih s knjigami, Univerzitetna knjižnica Maribor, 25. januar 2024.

vase zaprte, celo elitistične skupnosti članov, ki bi jim danes bržkone rekli – mehurčki. Nekaj podobnega se izkaže tudi pri analizi Društva ljubiteljev živali, kjer so bile bolj kot v drugih društvih zastopane ženske, a spet je šlo le za ženske iz višjih meščanskih slojev in posledično za specifičen, relativno privilegiran ženski pogled na živali in na življenje nasploh. Njihova prizadevanja nas, hočeš nočeš, v katerem od delov spomnijo na sodobni aktivizem. Zlasti izpostavitve žensk kot akterk javnega življenja odpira vprašanje zasebnega življenja, ki je – ob javnem – na vsak način neizbežen drugi pol meščanskega habitusa: tega v splošnih potezah sicer spoznamo v uvodnem poglavju in ob posamičnih natančneje predstavljenih posameznikih. Predstava o življenjih tržaških meščanov bi bila še celovitejša, če bi jo skozi druge vire tudi v zasebni sferi ugledali podrobneje. V nekaterih primerih v obrisih seveda jo, sistematično pa bi jo lahko enakovredno najbrž šele v neki povsem novi raziskavi, saj sta količina virov in fenomenov avtorici neizbežno narekovala že osredotočanje na ožji izbor v temeljitem poglobljanju v javno sfero meščanstva.

Pomemben se zdi končni univerzalni razmislek, v okviru katerega Ličnova ugotavlja, da družbene prelomnice, ki po navadi nastopijo po koncih vojn, gotovo sprožajo mnoge spremembe, a so kljub temu prej propustni mejniki kot radikalni rezi. Še bolj kot analiza javnega življenja, kjer so rezi zagotovo ostrejši in globlji, bi to pokazala prav analiza prehodov v zasebni sferi, kjer se tudi po prelomih mnoge kontinuitete ohranjajo, življenja pa se spreminjajo zlagoma in iz drugačnih vzgibov kot v javnem življenju.

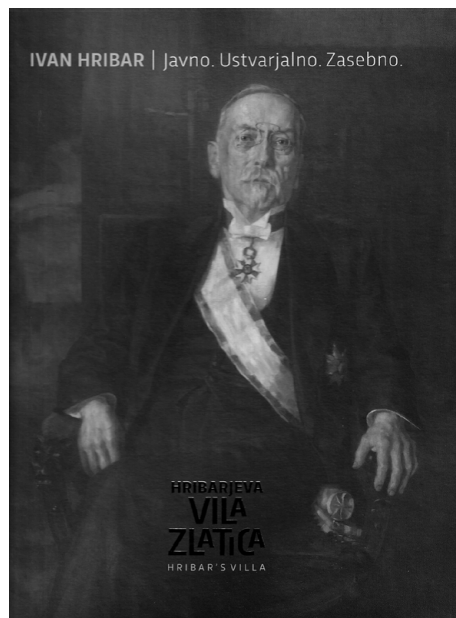
Odlika knjige, ki je ne gre spregledati, je tudi bogat, prepričljiv, berljiv in hkrati znanstveno verodostojen jezik, ki ga avtorica goji tako v pisnih delih kot v javnih nastopih. Knjiga *Meščanstvo v zalivu* tako ni le temeljito in v pristopu sveže znanstveno delo, ampak tudi prijetno branje.

Jerneja Ferlež

IVAN HRIBAR: JAVNO.

USTVARJALNO. ZASEBNO

Muzeji in galerije Mestna Ljubljana in Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani – Urednice Irena Žmuc, Mojca Ferle in Darja Kerec, Ljubljana 2024, 191 str.

Izšla je monografija *Ivan Hribar – Javno. Ustvarjalno. Zasebno*, ki v raz-